

OCAK KELİMESİNİN ASLI: DAĞLIK ALTAY'DAN KURAY II (A 5) YAZITI ÜZERİNDE YENİ BİR OKUMA VE ANLAMLANDIRMA

THE ORIGIN OF *OCAK*: A NEW READING AND INTERPRETATION OF
THE KURAY II (A 5) INSCRIPTION FROM MOUNTAINOUS ALTAI

ERHAN AYDIN*

Öz

Türk Runik harfli metinlerle ilgili, bir yandan yeni yazıtlar bulunurken bir yandan da önceki yazıtlar hakkında yeni okuma ve anlamlandırma denemeleri yapılmaktadır. Bu nedenle bu külliyat hakkında yapılan çalışmalar artık binlerle ifade edilmektedir. Türk Runik harfli eski Türk yazıtlarının önemli bir bölümü Rusya Federasyonu'na bağlı Dağlık Altay Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu bölge yazıtları hakkında yapılan çalışmalar öteki bölge yazıtlarına nispeten çok azdır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, kuşkusuz bölgeye ulaşmanın güçlüğü ve araştırmacıların elinde yeteri kadar fotoğraf vb. materyal bulunmamasıdır. Ancak son yıllarda bu bölge yazıtları üzerinde yeni yayınlar yapıldı. Özellikle Larissa N. Tıbkova, İrina A. Nevskaya ve Marcel Erdal'ın 2012 yılında yayımladığı katalog, bu bölge yazıtları üzerindeki çalışmaların artmasına kuşkusuz yardım etmiştir.

Bu makalede Dağlık Altay Cumhuriyeti yazıtlarından olan ve 5 numara ile bilinen Kuray II Yazıtı'nın seçilebilen harfleri üzerinde yeni bir okuma ve anlamlandırma dikkatleri sunulacaktır. Bu okuma ve anlamlandırma, aynı zamanda Tonyukuk Yazıtı'nın I. taşın Güney yüzünün 1. satırındaki tartışmalı yer için de yeni fikirler geliştirmeye yardım edecektir. Makalede *ocak* kelimesinin ilk şeklinin bu yazıttan elde edildiği, tartışmalar yapılarak ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: Eski Türkçe, Eski Türk Yazıtları, Dağlık Altay Yazıtları, Kuray II Yazıtı, Ocak.

Abstract

While new inscriptions are being found about the Turkic Runic letter texts, new reading and interpretation attempts are also being made about the previous inscriptions. For this reason, the number of studies on these texts is now expressed in the thousands. A significant part of the Old Turkic inscriptions with Turkic Runic letters are located within the borders of the Mountainous Altai Republic of the Russian Federation. Studies on the inscriptions of this region are very few compared to the inscriptions of other regions. One of the most important reasons for this is the difficulty of reaching the region and the lack of sufficient materials such as photographs by researchers. However, in recent years, new studies have been published on the inscriptions of this region. In particular, the catalogue published by Larissa N. Tıbkova, İrina A. Nevskaya and Marcel Erdal in 2012 helped to increase the work on the inscriptions of this region.

This article presents a new reading and interpretation of the Kuray II Inscription, known as number A 5, which is one of the Mountainous Altai Republic inscriptions. This reading and

Araştırma Makalesi / Künye: AYDIN, Erhan. "Ocak Kelimesinin Aslı: Dağlık Altay'dan Kuray II (A 5) Yazıtı Üzerinde Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 113 (Mart 2025), s. 63-73. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1597453>

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, İzmir / Türkiye, E-mail: erhan.aydin@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4795-7320.

interpretation will also help develop new ideas for the controversial location of the first line of the southern face of stone I of the Tonyukuk Inscription. In the article, it will be demonstrated through discussions that the first form of the word *Ocak* was derived from this inscription.

Key Words: Old Turkic, Old Turkic Inscriptions, Mountainous Altai Inscriptions, Kuray II Inscription, *Ocak*.

Giriş

Bugün Rusya Federasyonu'na bağlı Dağlık Altay Cumhuriyeti sınırları içerisinde ele geçen Türk Runik harfli yazıtlar, G. İ. Spasskiy'in 1818 yılında yayımlanan *Sibirskiy Vestnik*. Çast I: *Drevnosti Sibiri* başlıklı çalışmasından beri bilinmektedir. 1865 yılında Katanda köyü yakınlarındaki bir kurganda yapılan kazılarda bulunan gümüş bir maşrapanın altındaki Türk Runik harfli metin önemli bir keşif olsa da her nedense Radloff'un ilgisini çekmemiş, ardından P. M. Melioranskiy tarafından yayımlanmıştır (Nevskaya, 2011, 10); (Erdal - Kubarev, 2019, 230). Radloff'un bu metin başta olmak üzere Dağlık Altay yazıtlarıyla ilgilenmemesinin nedeni, yazıt metinlerinin kısalığı olmalıdır. Zaten 1889'da Nikolay M. Yadrintsev'in bulunduğunu duyurduğu Köl Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarının metinlerinin daha uzun ve bir cephesinde Çince bölüm bulunmasından dolayı Radloff'un tüm dikkatini ve enerjisini Moğolistan'da ele geçen yazıtlara verdiğini söylemek gerekir.

Dağlık Altay yazıtları öteki yazıtlara göre daha az incelenmiş ve yayımlanmıştır. Bunun nedenlerinden biri 2010'lu yıllara kadar iyi fotoğraf ya da çizimlerinin bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak 2012 yılında Larissa N. Tıbıkova, İrina A. Nevskaya ve Marcel Erdal'in yürüttüğü Dağlık Altay Yazıtları projesi kapsamında o güne kadar bilinen yazıtların transliterasyonu, transkripsiyonu ve Rusçaya aktarmasını içeren katalog, bu alandaki çalışmaların artmasına vesile olmuştur. Gorno-Altaysk Gosudarstvennyy Universitet'in kataloğu yayımlaması; ayrıca projenin paydaşlarından Frankfurt am Main'deki Goethe Universität'in fotoğraflar dâhil, tüm materyali internet sayfasında paylaşması, yazıtların iyi fotoğraflarına ulaşmaya imkân vermiştir. Bu katalogdan başka, biri Dmitriy D. Vasilyev'in ve diğeri Kadıralı Konkobayev vd.'nin olmak üzere iki çalışma daha yayımlandı. Ancak ne yazık ki Türkiye'de Dağlık Altay yazıtlarını içeren bütüncül bir yayın henüz bulunmamaktadır. Bu satırların yazarı tüm enerjisini bu bölgedeki yazıtlara vermekte, kısa zaman içerisinde yayımlamayı hedeflemektedir.

Makalenin konusunu oluşturan Kuray II (A 5) Yazıtı, Kuray I (Aydın, 2022) maşrapasında olduğu gibi 1935 yılında S. V. Kiselëv tarafından yürütülen Kuray IV mezar alanının 1 nolu kurganında yapılan kazılarda ele geçmiştir. Yazıt metninin bulunduğu kemer seti birkaç gümüş yaldızlı parçadan oluşmakta; tokalar, çiçek süslemelerle süslenmiş 21 dörtgen levha, alt kısımda dörtgen bir delik, 9 ay levhası ve büyük bir kemer tokası bulunmaktadır. Türk Runik harfli metin, kemer tokası üzerinde yer almaktadır. Bu değerli eser, bugün Moskova Devlet Tarih Müzesinde korunmaktadır (Tıbıkova vd., 2012, 119).

Metin kemer tokasının üst sağ tarafından başlayarak sona doğru gelince sola kıvrılıp iki harfin ardından tekrar sola kıvrılarak tokenin sonuna kadar ilerler.

517). Wilkens'in verdiği Moğolca *oçoγ* tanığı da Tonyukuk Yazıtı'ndaki şeklin 'ocak' anlamında bir *oçuk/oçok* olmayacağını göstermektedir. Ancak Ahmet Caferoğlu, *oçak* ve *oçuk*'u madde başı alır; her nedense *otçuku* vermez (1993, 92). Kâşgarlı'daki *oçak* ve *oçuk* ve *köçürme oçuk* 'bir yerden bir yere taşınabilen ocak' (Ercilasun - Akkoyunlu 2005, 734 ve 770) tanıklarında ikinci ünlüsü hem *a* hem *u* (muhtemelen *o*) sesli iki tanık bulunması normal değildir.

Kelimenin yapısı genel kanaat olarak *ot* 'ateş' ile açıklanmaktadır. Nadelyayev vd. Kâşgarlı'dan *oçaqı* madde başı alır, *oçuq* ve *otçuq* biçimleri ile de karşılaştırır. (1969, 362 ve 373). Clauson *oçok/oçak* maddesinde ele alır ve 'hearth, fireplace' anlamını verir (1972, 24a). Doerfer ise *oçāk* madde başında gösterir (1965, No. 421). Doğrudan *ocak* kelimesi üzerinde duran Vahit Türk, kelimenin en eski biçiminin Tonyukuk Yazıtı'nda tespit edildiğini belirtir ve kökün *od* ile ilişkisinden söz ederek *ot* ile *ocak* arasındaki ilişkinin *t~ç* ses denkliliği ile de düşünülebileceğini belirtir (2009, 252). Arzu Yıkılmaz, *oç-a-k* şeklinde bulunan *oç* kökünü *-t~-ç-* denkliliği ile açıkladığını belirtir ve Günay Karaağaç'ın *t~ç* denkliliğinin Türkçenin yazılı döneminden öncesinde gerçekleştiği bilgisini aktarır; sonuç itibarıyla *ocak* kelimesinin *ot* kökünden yapıldığını ve en eski tanığın Tonyukuk Yazıtı'nda bulunduğunu savunur. Yazıda çağdaş Türk yazı dilleri ile öteki dillere verilmiş biçimler tek tek gösterilir. Makalede ele alınan konulardan biri de *ocak* kelimesinin temel anlamından kazandığı yan ve mecaz anlamlardır (2023, 624 ve 626).

Sevan Nişanyan, Eski Türkçe yazılı örneği bulunmadığını, ancak **ōt-çak* biçiminden evrildiğini belirtir (Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ocak>). Nişanyan'ın Eski Türkçe biçimi ya dikkate almadığı ya da görmediği sonucuna varmak mümkündür. İsmet Z. Eyuboğlu'nun, *odag* > *odağ* > *oçag* > *oçağ* > *ocag* > *ocağ* şeklinde bir gelişme gösterdiğini iddia etmesi ve bazı araştırmacıların bunu benimsemesi ise anlaşılabilir (Eyuboğlu, 1988, 235) ve (Deniz, 2012, 221). Kelimeyle ilgili ayrıca bk. (Gülensoy, 2007, 610). Kelimenin sonraki dönem Türkçe metinlerdeki görünüşü ile çağdaş Türk yazı dillerindeki biçimleri için bk. (Temel, 2014, 305-307).

Sonuç itibarıyla Kuray II (A 5) Yazıtı'nın hemen başında bulunan kelime *otçokl/otçuk* olmalıdır. Dolayısıyla Tonyukuk Yazıtı'nda *oçuk* vs. okunarak 'ocak' anlamı verilmesinin doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak araştırmacıların hemfikir olduğu konu ise kökünün *ot* ile ilişkisidir. Buna göre; kelimenin yapısı *ot+çok* ~ *ot+çuk* olarak açıklanabilir. Bugün çağdaş Türk yazı dillerinin büyük bölümünde ikinci hecede düz-geniş *a* bulunması, eski şeklinin geniş-yuvarlak *o* olduğuna kanıt gösterilebilir.

3.2. Meñi/Meñü? 'ebedî, sonsuz': Kelimenin yazımında sıra dışı bir şey bulunmamakla birlikte naşirleri farklı okumaya iten nedenin *η* ile *i* harflerinin yazıdır. Bu iki harften *η*'nin sol çizgisinin üst bölümü ile *i* harfinin sağ üstteki çizgisinin birleşmiş gibi görünmesidir. Aslında Tıbıkova, Nevskaya ve Erdal'ın kataloğunun internet sayfasında verilen yüksek çözünürlüklü fotoğrafta iki harfin yukarıda anılan çizgilerinin birleşmediği görülmektedir. Eğer birleşmiş olsaydı harfin *k'* olarak teşhis edilmesi mümkün olabilirdi. Zaten naşirlerin bir bölümünün *kop* okuması, harfin *k'* olarak teşhis edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak aşağıda verilen fotoğrafta iki çizgi arasında bir boşluk olması açıkça görülmektedir. Üstelik her iki çizginin aynı hizada olmaması, yazan kimsenin tek değil, iki harf nakşettiğine kanıt olarak değerlendirilebilir.

Kelime *meñi* de okunabilir ve ‘ebedî, sonsuz’ anlamı verilebilir. Yazıtlar dönemi Türkçesinde *meñi* şekli ele geçmemiş olmakla birlikte kelimenin *beñgü* (Köl Tegin Güney 8, 11, 12, 13; Bilge Kağan Kuzey 6, 8, 15; Altın-Köl I (E 28), 9; Uybat IV (E 33), 4 vs.), *beñigü* (Ongi Ek 2; Tuekta IV (A 88), 1), *beñkü* (Çaa-Höl VIII (E 20), 1; Kara-Yüs I (E 39), 1; Abakan (E 48), 6); Bayan-Kol (E 100), 1; Kalbak-Taş XXII (A 45) vs.), *beñü* (Biger II; Kara-Sug (E 9), 3; Uybat I (E 30), 3; Saygın (E 57), 1; Kalbak-Taş XIV (A 56) vs.) *meñkü* (Kara-Yüs I (E 39), 5); *meñgü* (Adrianov Koleksiyonundan Bir Yazıt, 1) gibi farklı yazımları mevcuttur. Bu kadar farklı yazım, *meñi* okumayı haklı kılmamakla birlikte, *i* harfinin sağ üst tarafında muhtemel bir çizgi ile *ü* harfi de elde edilebilir. Bir başka olasılık ise *meñi* ‘mutluluk’ olmasıdır. Bu kelime Türk Runik külliyatta yalnızca Küli Çor Batı 3’te *beñi* biçiminde tespit edilmiştir: ... *kagan elinte karıp edgü beñi körti* “... kağanın ülkesinde yaşlanıp iyilik (ve) mutluluk gördü.” (Aydın, 2017, 134). Clauson kelimenin ‘joy’ anlamında olduğunu, Uygur ve Karahanlı metinlerinde de tespit edildiğini, *beñgü* ile de kolayca karıştırılabileceğini vurgular (1972, 348b ve 770a). Irk Bitig’de *meñi* ‘sevinç’ *meñile-* ‘sevinmek, mutlu olmak’ ve *meñilig* ‘sevinçli, mutlu’ olarak tespit edilmiştir (Yıldırım, 2017, 328). Ayrıca Räsänen, Uyg. *mäñi* ‘Freude, Glück, selig’, Uyg. *mäñigü* ‘Seligkeit’, Uyg. *mäñilä-* ‘sich freuen’ örneklerini vermiş, ancak **bäñi* ‘Gehirn’ ile ilişkilendirmiştir (1969, 334). Räsänen’in ‘beyin’ anlamındaki *beñi* ile aynı sayması dikkatsizlikle açıklanabilir. Eski Uygur Türkçesi metinlerinde ise *mäñi* 1. ‘neşe, sevinç, sevinme, sürür, keyflenme’, 2. ‘ebedî, bengü, ölmez’ anlamları verilmiştir (Caferoğlu, 1993, 87). Caferoğlu da muhtemelen *beñgü* ‘ebedî, sonsuz’ ile karıştırmış olmalıdır. Kutadgu Bilig’de *meñi* ve *meñilik* yer alır (Arat, 1979, 313). Mukaddimetü’l-Edeb’deki *meñlü* ‘sevinçli, neşeli’ (Yüce, 1993, 156), *meñilünün*, vurgusunu yitiren *i* sesinin düşmüş hâli olmalıdır. Kelime hakkındaki ayrıntı için bk. (Aydın, 2014, 34-35). Sonuç itibarıyla Kuray II Yazıtı’ndaki kelime *meñi* olarak da düşünülebilir; ancak bu anlam ile cümlenin tümü birbiri ile ilişkisini kaybeder. Kemer tokasına harfleri nakşeden kimse *meñü* kelimesini yazarken *ü* yerine *i* ile yazmış olabileceği gibi, güçlü bir olasılıkla ‘ebedî, sonsuz’ anlamlı kelimeyi *meñi* biliyor da olabilir. Bu da doğal olarak diyalektik bir çıkarım olacaktır. Bu satırların yazarı ikinci olasılığı düşünmekten yanadır.

3.3. Alp? “Alp, Kahraman”

Satırın sonundan sola doğru kıvrılan iki harfi anlamak gerçekten güçtür. İlk harf *o/u* ya da *l'*; ikincisi *p* ya da *ş¹* olmalıdır. Bu durumda *Alp* okunarak kişi adının ilk bölümü olarak değerlendirilebileceği gibi *uş* okunarak ‘işte!’ anlamı da verilebilir. Hangisinin doğru olduğunu ya da sola devam eden öteki satırın başı olup olmadığını anlamak güçtür.

3.4. Kemer Tokasının Geri Kalan Bölümü

Kemer tokasının sola doğru devam eden, ancak ilk satırın tam tersine yazılmış son bölümünde seçilebilen birkaç harf bulursa da ilk bölümünde iki ya da üç düz çizgiden bir şey çıkarmak mümkün değildir. İlerleyen bölümde ise *ş¹*, *l'* ve *s²* seçilebilmekte, ancak önü ve arkası belirsiz olduğu için bir şey söylemek güçleşmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Kuray II (A 5) Yazıtı tek bir metin içerse de üç bölümden oluşuyor, denebilir. Bunlar; sağdan sola üst bölüm, sola yatan bölüm ve tekrar sola ancak ilk bölümün tam tersine işlenmiş Türk Runik harfli bir metinden söz edilmektedir. Harflerin silinmiş veya yıpranmış olması dolayısıyla tümünü okumak mümkün olmasa da ilk bölümden Türkçe bir metin olduğu anlaşılmaktadır. İlk kelime *oçok*, ‘ocak’ kelimesinin şimdilik bilinen en eski tanığı olarak değer kazanmaktadır. Zaten Eski Uygur ve Karahanlı Türkçesi metinlerinden tespit edilen *oçuk/oçok?* ve *oçak* biçimlerinin asli olmadığı açıktır. En eski biçimin *oçuk* olduğunu var sayan araştırmacılar, kelime içerisinde *otu* görmek için *t~ç* ses denkliği konusuna başvurmak zorunda kalmıştır. Kelimenin kökünün *ot* ‘ateş’ olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Ayrıca, Tonyukuk I Güney 1’deki kelimenin *oçuk* okunup ‘ocak’ olarak anlamlandırılmasının doğru olmadığı sonucu elde edilmektedir.

Kemer tokasına yazan kimse ocağının da güneşin de ebedi olduğunu vurgulayarak ocağının sönmemesi dileğinde bulunduğu düşünülebilir. Eski Türk yazıtlarında bu türden esenlik dileyen cümlelere epeyce örnek gösterilebilir. Esenlik dileme, yakarış ve alın yazısı konularındaki tanıklar için bk. (Aydın, 2019b) ve (Aydın M., 2024).

Kemer tokasının geri kalan bölümünün okunamıyor olması büyük bir şanssızlıktır. Küçük ve önemsiz gibi görünen bir yazıttan hem bir yakarış veya iyi dilek söz konusu iken hem de Tonyukuk Yazıtı'ndaki atasözü niteliğindeki cümlelerin ocaktan söz etmediği ortaya çıkmış olmaktadır.

Kaynaklar

- Arat, Reşid R. *Kutadgu Bilig I, Metin*. 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1979.
- Aydın, Erhan. "Tonyukuk Yazıtındaki Problemler Üzerine". *Bilig* 45, (2008), 91-102.
- Aydın, Erhan. "Külü Çor Yazıtının Eski Türkçenin Söz Varlığına Katkıları". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 35, (2014), 31-41.
- Aydın, Erhan. *Orhon Yazıtları, Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Külü Çor*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Aydın, Erhan. *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*. İstanbul: Kronik Kitap, 2019a.
- Aydın, Erhan. "Eski Türk Yazıtlarında Yakarış ve Esenlik Dileme İfadeleri". *Dil Araştırmaları* 24, (2019b), 15-30.
- Aydın, Erhan. "Dağlık Altay Yazıtlarından Kuray I (A 4) Üzerinde Yeni Bir Okuma ve Anlamlandırma". *Journal of Old Turkic Studies* 6/1, (2022), 7-20.
- Aydın, Mihriban. "Eski Türk Yazıtlarında Alın Yazısı ve Bunun Dinî Anlamı Üzerine Notlar". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 109, (2024), 139-147.
- Berta, Árpád. "Neue Lesung- und Deutungsvorschläge für die Inschrift Toñuquq". *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 48/3, (1995), 313-320.
- Berta, Árpád. *Szavaimat Jól Halljátok, A Türk és Ujgur Rovásírásos Emlékek Kritikai Kiadása*. Szeged: Jate, 2004.
- Borovkov, A. K. "Yeniseyskiye nadpisi na sosudah". *Tyurkologičeskiye İssledovaniya*, Moskva-Leningrad, 1963, 190-196.
- Caferoğlu, Ahmet. *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Enderun, 1993.
- Clauson, Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University, 1972.
- Deniz, Kemalettin. "Dil Sosyolojisi Açısından "Ocak" Kavramı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 64, (2012), 219-232.
- Doerfer, Gerhard. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen II*. Wiesbaden: Franz Steiner, 1965.
- Ercilasun, Ahmet B. *Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları*. İstanbul: Dergâh, 2016.
- Ercilasun, Ahmet B. - Ziyat Akkoyunlu. *Divânu Lugâti'l-Türk*. 2. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2016.
- Erdal, Marcel. *Old Turkic word formation. A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1991.
- Erdal, Marcel - Gleb Kubarev. "Güneydoğu Altay'daki Sarı-Kobı Yazıtı". Rysbek Alimov (Çev.), *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 30, (2019), 229-241.
- Ergin, Muharrem. *Orhun Abideleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1970.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal, 1988.
- Gabain, A. von. *Eski Türkçenin Grameri*. Mehmet Akalın (Çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988.
- Geng Shimin (耿世民). 古代突厥文碑铭研究 [Gudai Tujue wen beiming yanjiu]. Beijing: Zhongyang Minzu Daxue chubanshe, 2005.
- Giraud, René. *l'Inscription de Bain Tsokto*. Paris: Librairie d'Amérique et d'Orient, 1961.
- Gülensoy, Tuncer. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2007.
- Karcavbay, Sartkojaulı. *Orhon Müraları*. Astana, 2003.
- Kiselëv, S. V. "Sayano-Altayskaya arheologičeskaya ekspeditsiya 1935 g." *Sovetskaya Arheologiya* 1936/1, (1936), 282-285.
- Koçeyev, V. A. *Svod drevnyurkskih runičeskih pamyatnikov Gornogo Altaya*. Gorno-Altaysk: Ministerstvo kul'turu RA, 2006.

- Konkobayev, Kadıralı - Nurdin Useev - Negizbek Şabdanalıyev. *Atlas Drevnetyurkskih pismennih pamyatnikov Respubliki Altay*. Astana: Gılım, 2015.
- Malov, Sergey Ye. *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti, teksti i issledovaniya*. Moskva-Leningrad, 1951.
- Mozioglu, Emine. "Altay Yazıtları". İgor Kormuşin - Emine Mozioglu - Risbek Alimov - Fikret Yıldırım (Hzl.): *Yenisey-Altay-Kırgızistan Yazıtları ve Kâğıda Yazılı Runik Belgeler*. Ankara: Bilgesu, 2016, 228-311.
- Nadelyayev, V. M. - D. M. Nasilov - E. R. Tenişev - A. M. Şçerbak. *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka, 1969.
- Nevskaya, İrina A. "Recently discovered Old Turkic Runic inscriptions in Mountainous Altai". *Orta Asya'dan Anadolu'ya Alfabeler*, Ed. Mehmet Ölmez - Fikret Yıldırım, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 62, 2011, 9-20.
- Orkun, Hüseyin N. *Eski Türk Yazıtları I*. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1936.
- Orkun, Hüseyin N. *Eski Türk Yazıtları IV*. İstanbul: Türk Dil Kurumu, 1941.
- Ölmez, Mehmet. *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları*. Ankara: BilgeSu, 2013.
- Recebov, Ebülfez - Yunus Memmedov. *Orhon-Yenisey Abideleri*. Bakı, 1993.
- Räsänen, Martti. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae, 1969.
- Rybatzki, Volker. *Die Toñukuk-Inschrift*. Szeged: Studia Uralo-Altaica, 1997.
- Spasskiy, G. İ. *Sibirskiy Vestnik'*. Çast I: Drevnosti Sibiri. Sanktpeterburg', 1818.
- Stebleva, İ. V. *Poeziya Tyurkov VI-VIII. vekov*. Moskva: Izdatelstvo Nauka, 1965.
- Şirin, Hatice. *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2016.
- Taube, Jacob. "Eine runentürkische Inschrift (Tonyukuk, 01-16) im Lichte von Jean Gebsters Geschichte der Bewusstwerdung (Mit einem Nachtrag zu Tonyukuk 17-32)". *Splitter aus der Gegend von Turfan, Festschrift für Peter Zieme anlässlich seines 60. Geburtstags*, Yay.: Mehmet Ölmez - Simone-C. Raschmann, İstanbul-Berlin, 2002, 333-365.
- Tekin, Talat. *A Grammar of Orkhon Turkic*. Bloomington: Indiana University, 1968.
- Tekin, Talat. *Tunyukuk Yazıtı*. İstanbul: Simurg, 1994.
- Tekin, Talat. "Some Remarks on the Tunyukuk Inscription". *Beläk Bitig. Sprachstudien für Gerhard Doerfer zum 75. Geburtstag*, Hrsgb.: Marcel Erdal - Semih Tezcan, Wiesbaden: Harrassowitz, 1995a, 209-222.
- Tekin, Talat. *Orhon Yazıtları, Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. İstanbul: Simurg, 1995b.
- Temel, Emine. "Ocak Sözü'nün Kökeni, Türevleri ile Farklı Dil, Lehçe ve Ağızlardaki Kullanım Şekilleri". *Ekmek Kitabı*, Ed.: Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi, 2014, 301-317.
- Tıbıkova, Larissa N. - İrina A. Nevskaya - Marcel Erdal. *Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov*. Gorno-Altaysk: Gorno-Altaysk Gosudarstvenniy Universitet, 2012.
- Türk, Vahit. "Ocak Sözü ve Ailesi". *Gazi Türkiyat* 5, (2009), 251-258.
- Ünal, Orçun. "Tunyukuk Yazıtı'nda Geçen İki Problemlili Sözcük Üzerine". *4. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi Bildirileri*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 2013, 117-130.
- Vasilyev, Dmitriy D. *Korpus Tyurkskih Runičeskih Nadpisey Yujnoy Sibiri. Çast' 1: Drevnetyurkskaya Epigrafika Altaya*. Astana: Too (Prosper Print), 2013.
- Wilkens, Jens. *Handwörterbuch des Altuigurischen, Altuigurisch-Deutsch-Türkisch*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen, 2021.
- Yıkılmaz, Arzu. "'Ateş' Anlamıyla ot Sözü ve Türevleri". *Turkish Studies - Language* 18/1, (2023), 611-632.
- Yıldırım, Fikret. *İrk Bitig ve Orhon Yazılı Metinlerin Dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2017.
- Yüce, Nuri. *Mukaddimetü'l-Edeb*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1993.
- İnternet Kaynakları*
http://www.altay.uni-frankfurt.de/A5/A5_O.HTM (Erişim tarihi: 01.12.2024).
http://www.altay.uni-frankfurt.de/A5/KURAY2_X.PNG (Erişim tarihi: 01.12.2024).
<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ocak> (Erişim tarihi: 01.12.2024).

Fotoğraflar

https://www.altay.uni-frankfurt.de/A5/KURAY2_F.JPG

http://www.altay.uni-frankfurt.de/A5/KURAY2_X.PNG

Extended Abstract

The first written documents of the Turks are texts written on monument stones, tombstones, rocks and various objects with the Turkish runic letter system. The number of these texts, discovered in various geographies of Asia, exceeds five hundred today. Studies on old Turkic inscriptions began with Danish Turkologist V. Thomsen deciphering the letters in 1893, and have continued with unwavering excitement since then. The first known written documents of the Turks do not only provide information about the sounds, shapes, meanings and sentence structure of the old Turkish language. It is the main reference source on many subjects such as the social life, economy, beliefs, joys and sorrows of the Turks in the seventh and eighth centuries. For this reason, researchers working in various fields of social sciences always use these texts as sources in their studies about Turks. For this reason, the number of studies done on these texts is very high.

The most famous of the old Turkic inscriptions are Köl Tegin, written by Bilge Kağan; Bilge Kağan, written by Tengri Kağan, the son of Bilge Kağan; It is the Tonyukuk Inscription written by Tonyukuk. Apart from these three inscriptions, it is also necessary to mention Ongi and Küli Çor, two of the famous inscriptions of the Second Turk Khaganate period. Apart from these five important inscriptions, there are also inscriptions in Mongolia, Southern Siberia (Mountainous Altai, Tyva, Khakassia), Kyrgyzstan, Kazakhstan and the People's Republic of China.

While new inscriptions are being found about the Turkic Runic letter texts, new reading and interpretation attempts are also being made about the previous inscriptions. For this reason, the number of studies on these texts is now expressed in the thousands. A significant part of the Old Turkic inscriptions with Turkic Runic letters are located within the borders of the Mountainous Altai Republic of the Russian Federation. Studies on the inscriptions of this region are very few compared to the inscriptions of other regions. One of the most important reasons for this is the difficulty of reaching the region and the lack of sufficient materials such as photographs by researchers. However, in recent years, new studies have been published on the inscriptions of this region. In particular, the catalogue published by Larissa N. Tıbıkova, İrina A. Nevskaya and Marcel Erdal in 2012 helped to increase the work on the inscriptions of this region.

This article presents a new reading and interpretation of the Kuray II Inscription, known as number 5, which is one of the Mountainous Altai Republic inscriptions. This reading and interpretation will also help develop new ideas for the controversial location of the first row of the southern face of Stone I of the Tonyukuk Inscription. In the article, it will be demonstrated through discussions that the first form of the word *Ocak* was derived from this inscription.

The word *Ocak* lives in Turkish with many connotations other than its basic meaning. Therefore, the fact that the first form of the word was found on a small belt buckle is considered an important discovery for Turkish Language studies as well as for many areas of social sciences, especially history, culture, belief systems.

